

Etnische humor en etnische relaties in Nederland

Moppen over buitenlanders en etnische groepen in Nederland, 1995-2012

Giselinde Kuipers & Barbara van der Ent

SOC 12 (2): 169–200

DOI: 10.5117/SOC2016.2.KUIP

Abstract

Ethnic humor and ethnic relations in the Netherlands: Jokes about foreigners and ethnic groups in the Netherlands, 1995-2012

How do ethnic jokes, a genre that is often considered to be offensive and discriminatory, relate to ethnic relations and discourses of ethnic difference? This article investigates the relation between ethnic jokes and ethnic relations in the Netherlands. It analyzes two corpora covering the range of ethnic jokes collected using an (almost) identical survey among high school students in 1995 ($N = 248$) and 2012 ($N = 312$). Finding a complex pattern of overlapping and shifting scripts, we identify three main categories of jokes with different dynamics. The first and second category, jokes about national groups and regional minorities and sick ethnic jokes, are both in decline. The third category, jokes about ethnic minorities, is prominent in both years, and the most important category in 2012. Jokes about minorities show considerable variation and a 'lag' in their reflection of societal changes. They refer to the most prominent ethnic stereotypes and ethnic discourse, and reflect the Dutch ethnic hierarchy and changes in ethnic relations over time. Besides, these jokes seem to function as a 'cultural archive', in which ethnic discourses are stored, even if they are (temporarily) less visible in serious discourses. We argue that a single theory or approach is not sufficient to explain all ethnic humor and its relation to societal relations. The large variety in ethnic jokes shows how varied ethnic discourses and interethnic relations are. We conclude with the question how 'serious' ethnic humor is and show two criteria to assess this seriousness of ethnic humor: the relation between jokes and actual hostility and exclusion, and the harshness of a joke cycle.

Keywords: etnische humor, moppen, sociale verandering, etnische hiërarchie, etnisch discours, Nederland

Etnische humor is in hedendaagse Europese samenlevingen de meest omstreden humor. Grappen over etnische groepen leiden tot verontwaardiging, verhitte debatten, en zo nu en dan zelfs tot rechtszaken of geweld. Zo ontstond in 2013 nationale en internationale verontwaardiging over de grappen die Gordon maakte over een kandidaat van Chinese afkomst in *Holland's Got Talent*.¹ In januari 2014 verbood de Franse rechter de shows van komiek Dieudonné wegens antisemitisme.² In het voorjaar van 2016 veroorzaakten de grappen van Duitse komiek Jan Böhmmermann over de Turkse president Erdogan een internationaal diplomatiek incident.³ De meest dramatische recente voorbeelden betreffen grappen over moslims. In 2005-2006 was er het internationale schandaal rond de Deense 'Mohammed-cartoons' (Lewis et al. 2008; Weaver 2010; Kuipers 2011). In 2015 vermoordden radicale islamisten elf medewerkers van het Franse satirische weekblad *Charlie Hebdo* wegens beledigende cartoons van de profeet Mohammed.⁴

Debatten over etnische humor in verschillende Europese landen lijken erg op elkaar. Aan de ene kant staan de mensen die stellen dat humor 'moet kunnen', omdat grappen speels, meerduidig en niet-serieus zijn. Humor hoort bovendien bij een open, moderne samenleving waarin ruimte moet zijn voor kritiek en satire. Mensen moeten daarom 'tegen een grapje kunnen'. Aan de andere kant staan mensen die benadrukken dat etnische humor vaak ervaren wordt als kwetsend, en opvallend vaak gaat over niet-dominante groepen. Etnische humor, betogen zij, lijkt daarvoor meer op ouderwets-monoculturele uitsluiting, dan op gezellige grapjes of verlichte satire.

In de wetenschappelijke literatuur over etnische humor zien we een vergelijkbare tegenstelling. Sommige onderzoekers benadrukken dat etnische humor hoort bij het relatief autonome, niet-serieuze-domein van de humor; etnische grappen hebben daarom zelden serieuze effecten of betekenis (zie bijv. Davies 1990, 1998, 2012). Anderen beargumenteren dat etnische humor vaak resonanceert met wijdverbreide etnische vertogen, en deze op een subtiele 'niet-serieuze' manier verspreidt en zelfs legitimeert (bijv. Billig 2001; Weaver 2011, 2013). Weer anderen stellen dat het bij een meerduidige communicatievorm als humor vooral gaat om context en intentie, waardoor generaliseren over het effect en de betekenis van etnische humor weinig zin heeft (bijv. Lockyer en Pickering 2005; Oring 1992, 2003; Purcell et al. 2010).

Zowel in wetenschappelijke als maatschappelijke debatten spitst de discussie zich toe op de relatie tussen etnische grappen en etnische verhoudingen. Etnische humor leidt vooral tot protest of ongemak als het bestaande etnische hiërarchieën of conflicten weerspiegelt. Zolang etnische humor 'omhoog' gaat, dus over groepen met een veilige sociale positie of een hogere status dan de grappenmaker, geldt het als relatief onprobleematisch (Lockyer en Pickering 2005; Gilota 2013). Humor 'omlaag', over groepen met een lagere status of een kwetsbare maatschappelijke positie, is in potentie aanzienlijk serieuzer (Billig 2001; Weaver 2011, 2013). In dit geval kan humor namelijk sociale machtsverschillen versterken en legitimeren.

Er is echter weinig systematisch onderzoek naar de relatie tussen etnische grappen en etnische relaties. Bestaande studies kijken vaak naar een specifiek type grap: bijvoorbeeld grappen over een thema (domheid, gierigheid) of een groep (joden, zwarten). De keuze van het onderzoeksthema hangt bovendien nogal eens samen met de theoretische of politieke vooronderstellingen van de onderzoeker. Onderzoekers die kijken naar humor over zwarten concluderen dan dat etnische humor samenhangt met racisme, terwijl onderzoekers van moppen over domme Ieren en Polen of gierige Schotten of joden betogen dat het met deze relatie wel meevalt.

In dit artikel onderzoeken wij de relatie tussen etnische humor en het 'serieuze' domein van etnische discoursen en etnische verhoudingen. Hoe hangt de hoeveelheid etnische grappen, en de inhoud van deze grappen, samen met etnische verhoudingen en etnische discoursen in Nederland? We vergelijken hierbij twee tijdstippen: 1995 en 2012. In beide jaren verzamelden we een zo breed mogelijk scala aan moppen over etnische groepen: welke grappen worden er gemaakt, en over wie? Welke 'scripts' (Davies 1990) zien we in de moppen over verschillende groepen, en hoe verschillen ze in toon en stijl?

Tussen 1995 en 2012 zijn zowel het etnische discours, als de etnische verhoudingen in Nederland sterk veranderd. Tijdens de eerste dataverzameling, in 1995, werd etnisch verschil met grote omzichtigheid benaderd, en daarom vaak ook liever niet benoemd. Tegelijkertijd was Nederlandsheid nog een vanzelfsprekende norm. Scholen waren minder gemengd dan tegenwoordig. In de media en het politieke debat ging het nauwelijks over zwarte scholen of etnische spanningen. De tweede verzameling, in 2012, was na de komst van het 'nieuwe realisme' (Prins 2004). Etnisch verschil werd alom gezien, benoemd en geduid, en daarmee werd ook de Nederlandse identiteit inzet van het maatschappelijke debat (Van Reekum en Duyvendak 2012). Ook het etnische discours veranderde. Waar etnisch verschil in de jaren negentig vooral werd besproken in termen van sociaal-

economische marginalisering en raciale uitsluiting, ging het na 2000 vaker over religie, cultuur en islam (Duyvendak 2011; Prins 2004). Als etnische humor enige relatie met 'serieuze' etnische verhoudingen heeft, zou deze verschuiving zichtbaar moeten zijn in de verzamelde etnische moppen.

1 Etnische humor en etnische verhoudingen

Etnische humor – humor *over* bepaalde etnische groepen – kent vele verschijningsvormen: van stand-up comedy tot informele grapjes. Het is een belangrijk subgenre van de mop, een van de belangrijkste humoristische genres in een groot deel van de wereld (Kuipers 2006a). De meeste studies naar etnische humor gaan over moppen. Moppen zijn 'sociale feiten' (Durkheim 1964): als mondeling overgedragen genre overleven ze alleen omdat mensen ze doorvertellen. Daarom zijn moppen te beschouwen als een 'barometer' van een samenleving (Davies 1990). Moppen zijn bovendien makkelijk herkenbaar als humor, en ze hebben duidelijk herkenbare *scripts*: terugkerende en gestandaardiseerde verhaalelementen. Vaak zijn deze scripts stereotiepe verbeeldingen van een bepaalde groep. Maar er zijn ook scripts die betrekking hebben op relaties tussen groepen (vijandschap, rivaliteit) of (negatieve) attitudes ten opzichte van een groep. Het belangrijkste kenmerk van een script is dat het een herkenbare humoristische conventie is. Deze conventies lijken vaak op serieuze stereotypen of attitudes, maar dit is geen een-op-eenrelatie. We gebruiken het woord script om te laten zien dat de relatie tussen humoristische en serieuze beelden voor ons een empirische kwestie is: onderwerp van onderzoek, geen aanname vooraf.

Er zijn twee soorten academische studies naar etnische humor: macro-onderzoek naar de relatie tussen humor en sociaal-culturele factoren, en micro-onderzoek naar de relatie tussen etnische grappen en individuele gemoedstoestanden en beweegredenen van grappenmakers en hun publiek. Microstudies belichten vooral de meerduidigheid van etnische humor (Oring 2003: 41-58; Lockyer en Pickering 2005; Labrador 2004; Purcell et al. 2010). Deze studies laten zien dat een grap zelfs in dezelfde setting een heel andere functie of effect kan hebben op verschillende aanwezigen. Hierdoor is het lastig generaliseren over de relatie tussen etnische humor en serieuze denkbeelden. De hardheid van een etnische grap kan bovendien gecompenseerd worden door vriendschappelijke relaties of een gedeelde harde communicatiestijl (Oring 2003; vgl. Kuipers 2006a). Tegelijkertijd is het juist deze meerduidigheid waardoor etnische humor kan

uitsluiten en kwetsen onder het mom van ‘maar een grapje’. Etnische humor kan daardoor sterker uitsluiten dan serieuze beledigingen, omdat het moeilijk is er tegenin te gaan zonder weggezet te worden als humorloze spelbreker (Lewis et al. 2008; Kuipers 2011).

Grootschalige studies naar etnische humor laten zien dat moppen, ondanks deze meerduidigheid op het interpersoonlijke niveau, op een geaggregeerd niveau inzicht geven in etnische verhoudingen in een samenleving. Moppen weerspiegelen de belangrijkste preoccupaties van de grappenmakers. Negatieve eigenschappen of culturele angsten of obsessies worden geprojecteerd op herkenbare ‘anderen’: migranten of minderheden in hun eigen samenleving, of de inwoners van andere landen (Davies 1990; Oring 1992, 2003).

In een reeks invloedrijke, historisch-vergelijkende studies betoogde Christie Davies (1990, 1998, 2012) dat humoristische scripts samenhangen met specifieke interetnische relaties. Over de hele wereld vertellen mensen dezelfde grappen over groepen met vergelijkbare eigenschappen en sociale posities. Moppen over domheid gaan over groepen die lijken op de grappenmakers, maar minder modern, stedelijk of gerationaliseerd zijn. Voor Nederlanders zijn dat Belgen, maar ook Limburgers en Friezen. Davies ziet de mondiale opkomst van moppen over domheid in de negentiende eeuw, en de bijbehorende grappen over gierigheid, als een reactie op modernisering. In moderniserende samenlevingen worden etnische anderen uitgelachen omdat ze te weinig rationeel – dom – zijn, of juist overdreven zakelijk en berekenend – gierig. Sommige andere culturele preoccupaties hebben een minder groot verspreidingsgebied. Viesheid is bijvoorbeeld een script dat vooral voorkomt in landen waar hygiëne sterk verbonden wordt met rationalisering, zoals de VS, Nederland en Duitsland, en nauwelijks in Groot-Brittannië of Frankrijk (Davies 1990, 2012).

Simon Weaver (2011, 2013) neemt in zijn (Britse) studies naar grappen over zwarten, joden en moslims een kritischer positie in. Op basis van een kritische discoursanalyse (Billig 2001, 2005) betoogt hij dat dergelijke grappen uiting geven aan (deels onderdrukte) racistische discourses. Deze discourses spelen volgens hem een centrale rol in de processen van machtsuitoefening, ongelijkheid en uitsluitingsmechanismen in hedendaagse westerse samenlevingen.

Zowel Davies als Weaver verbinden etnische humor met de grote thema's van de afgelopen eeuwen: ras, natievorming en nationalisme, modernisering en rationalisering. Ze verschillen echter in hun interpretatie van het humoristische element. Waar Davies humor primair ziet als ‘spelen met agressie’, interpreteert Weaver het als een retorische truc om racisti-

sche denkbeelden te uiten, en er nog plezier aan te beleven ook. Hierdoor trekken ze tegenovergestelde conclusies over de betekenis van etnische humor.

De meeste studies over etnische humor maken minder grote claims. Het zijn vaak kleinschalige studies van specifieke moppencycli in specifieke samenlevingen. Uit deze studies blijkt dat veel scripts niet internationaal zijn. Etnische grappen weerspiegelen vaak lokale preoccupaties en etnische verhoudingen (bijv. Dundes 1987; Oring 1992: 67-80, 2003: 97-166; Shifman en Katz 2005). Al deze studies laten zien dat etnische grappen allereerst iets zeggen de moppenvertellers: wat hen bezighoudt of waar zij bang voor zijn. Tegelijkertijd zeggen ze iets over de verhouding met het doelwit van de grap, maar dit kan variëren van openlijk vijandig tot relatief neutraal. Interessant genoeg laten deze casestudies zien dat de meest getroubleerde verhoudingen niet per definitie leiden tot de hardste grappen. Zo waren grappen over zwarten in de VS in de jaren zestig, ten tijde van hevige rassenrellen en grote conflicten, relatief vriendelijk en absurdistisch (Dundes 1987). Shifman en Katz (2005) laten zien dat aan het begin van de staat Israël joodse Israëliërs nauwelijks moppen hadden over Palestijnen of Britten, terwijl met beide groepen openlijk strijd werd geleverd. Wel vertelden diverse categorieën joodse immigranten een veelheid aan grappen over elkaar.

In ons onderzoek hopen we meer licht te werpen op de relatie tussen etnische grappen en etnische verhoudingen door te kijken naar de ontwikkeling van etnische grappen over tijd. In navolging van Oring (2003), Lockyer en Pickering (2005) en Gilota (2013) gaan we ervan uit dat verschillende soorten humor verschillende functies hebben, en daarmee ook verschillende interpretaties vereisen. Daarom nemen we in ons onderzoek zo veel mogelijk verschillende soorten etnische humor mee. In plaats van te kijken naar één type grap, verzamelden we een zo breed mogelijk scala aan etnische moppen die op een gegeven moment in Nederland circuleerden. Dit betekent dus dat we de volkskundige corpusbenadering volgen: we analyseren terugkerende thema's en motieven in een groot aantal moppen. Dit artikel geeft dus geen gedetailleerde analyse van de humoristische technieken of strategieën in moppen, hoewel dat bijzonder interessant zou zijn voor een vervolgstudie. Aan de hand van deze corpusanalyse onderzoeken we welke thema's, blijkens deze moppen, Nederlanders bezighouden. We kijken ook hoe verschillende soorten humor samenhangen met etnische relaties, door moppen te vergelijken met bestaand onderzoek naar etnische stereotypen en etnische verhoudingen.

2 Methode en data

Met gestandaardiseerde surveys hebben we moppen verzameld onder middelbare scholieren in de leeftijd van dertien tot zestien jaar. In 1995 bereikten we hiermee 248 leerlingen en in 2012 312 leerlingen. Het onderzoek in 2012 repliceerde het onderzoek uit 1995 (zie Kuipers 1995, 2000) zo precies mogelijk, zodat een longitudinale vergelijking mogelijk werd. We verzamelden moppen onder vergelijkbare groepen, waar mogelijk op dezelfde scholen, en maakten gebruik van bijna dezelfde vragenlijst. Bestaande studies over etnische humor brengen meestal geen veranderingen over tijd in kaart, omdat moppen zelden op een systematische manier verzameld worden en gemakkelijk vergeten worden. Bovendien zijn moppen in moppenboekjes of op internet vaak *biased*: ‘beledigende’ moppen worden vaak weggelaten, en op internet worden ‘racistische moppen’ vaak verboden, ontmoedigd of vermeden (Kuipers 2006b).

In de survey vroegen we respondenten om moppen op te schrijven over tien specifieke groepen. De laatste surveyvraag was een open vraag waar moppen over andere etnische groepen ingevuld konden worden. We hanteerden een brede definitie van ‘etnisch’, waartoe etnisch-religieuze groepen (joods, moslim), raciale groepen (‘negers’, ‘zwarten’⁵) en nationale groepen (Belgen, Duitsers) gerekend werden. Hiermee volgen we het alledaagse etnische discours in Nederland, dat naast afkomst vaak ras, religie en nationaliteit omvat. We vroegen ook naar leeftijd, gender en (alleen in 2012) naar etnische identificatie. De survey in 2012 week op drie punten af van die in 1995. Ten eerste konden respondenten in 2012 meer dan één mop per groep opschrijven, terwijl in 1995 gevraagd werd naar één mop. Hierdoor vonden we meer unieke moppen in 2012 (394, tegen 381 in 1995), terwijl het gemiddelde aantal moppen per leerling lager was. Ten tweede hebben we een vraag over de etnische identificatie van de respondent toegevoegd, om te analyseren of dit samenhangt met de ingevulde moppen. Tot slot voegden we een vraag toe over moslimmoppen. Dit was een categorie die in 1995 niet bestond, maar waarvan we wisten dat deze moppen sinds het begin van deze eeuw wel bestaan.

Middelbare scholieren zijn een geschikte groep om etnische humor te onderzoeken omdat moppen op grote schaal gedeeld worden onder jongeren, zowel online als in face-to-face-interactie (Kuipers 2006a). Bovendien bieden scholen vanwege de leerplicht een betrouwbare doorsnede van de populatie. De survey is afgenomen op scholen in vier steden in Nederland, waarvan twee in de Randstad (in de regio Rotterdam en de regio Amsterdam) en twee buiten de Randstad (in Gelderland en Brabant). De leerlin-

gen waren afkomstig van verschillende onderwijsniveaus (mavo/vmbo tot en met vwo).

De respondenten van 2012 bestonden uit 152 jongens (48,7%) en 158 meisjes (50,7%). Van de meisjes kenden 45 respondenten geen enkele mop, tegenover 17 jongens. Dit hangt waarschijnlijk samen met bekende genderverschillen in de waardering van moppen (Kuipers 2006a). Elf respondenten weigerden één of meerdere moppen op te schrijven, omdat zij deze als beledigd zagen. De meeste leerlingen identificeerden zich (deels) als Nederlands (229; 73,9%), gevolgd door Turks (44; 14,1%), Marokkaans (19; 6,1%), Surinaams (10; 3,2%), Antilliaans (8; 2,6%), Chinees (7; 2,2%) en Indonesisch (5; 1,6%). De overige 21 groepen werden minder dan vijf keer opgeschreven door leerlingen.

De achtergrondkenmerken van de respondenten uit 1995 zijn niet meer beschikbaar. Het onderzoeksrapport meldt dat er ongeveer gelijke aantallen mannen en vrouwen waren en dat zij de leeftijd hadden tussen de dertien en zestien jaar. Ook toen werd de survey afgenomen bij leerlingen van verschillende onderwijsniveaus. In 1995 schreven maar zeven leerlingen (2,8%) geen enkele mop op, omdat zij er geen kenden of omdat ze vonden dat de moppen racistisch waren. Het percentage respondenten dat een mop opschreef was in 1995 dus hoger dan in 2012.

Met deze onderzoeksmethode geven wij naar onze mening een redelijk accuraat beeld van de etnische moppen die circuleren in Nederland. Het aantal unieke moppen is groot en de moppen zijn gevarieerder dan de moppen die circuleren op internet of in moppenboekjes. Bovendien is ons arsenaal aan moppen diverser dan de omvangrijke, maar minder systematische collectie van de volksverhalenbank van het Meertens Instituut.⁶

Met een kwantitatieve analyse van de verzamelde moppen hebben we eerst het mikpunt, script en de verspreiding van de mop in kaart gebracht. Daarna voerden we kwalitatieve analyse uit om de toon en stijl van de moppen over verschillende groepen te bepalen. Op dit laatste gaat dit artikel maar in beperkte mate in.

3 Resultaten

3.1 Nederlandse etnische moppen in 1995 en 2012

Een overzicht van de spreiding en het doelwit van etnische moppen in onze studies is te zien in tabel 1. Hierin staan de percentages van respondenten die een mop over een groep hebben opgeschreven en het aantal

unieke moppen. Unieke moppen definiëren wij als teksten met dezelfde clou en hetzelfde doelwit. We ondervonden geen problemen met het bepalen van de uniekheid van moppen. In zowel 1995 als 2012 vonden we drie moppencategorieën die verschilden qua type doelwit en type script.

Tabel 1 Etnische moppen in 1995 en 2012

Groep	1995		2012			Trend
	% van de respondenten	Unieke moppen	% van de respondenten	Unieke Moppen	Plaats in 2012	
Belgen	74,2	88	35,3	72	2	↓
Turken	70,2	85	41	61	1	↓
Negers/zwarten	34,7	47	34	65	3	=
Joden	31,9	34	29,2	36	4	=
Duitsers	21,4	25	16,7	34	6	↓
Nederlanders	20,6	22	3,8	12	10	↓
Ethiopiërs	18,1	25	1	3	12	↓
Surinamers	13,3	23	4,8	7	8	↓
Somaliërs	5,6	14				↓
Chinezen	5,6	5	4,8	10	8	=
Marokkanen	2	4	28,2	58	5	↑
Amerikanen	1,2	3				↓
Polen	1,2	1	0,3	1	14	=
Schotten	0,8	2				↓
Fransen	0,4	1	0,3	1	14	=
Limburgers	0,4	2				↓
Moslims			11,8	23	7	↑
Antillianen			2,6	7	11	↑
Afrikanen			0,6	2	14	↑
Engelsen			0,3	1	14	↑
Friezen			0,3	1	14	↑
Thai			0,3	1	14	↑
Russen			0,3	1	14	↑
Totaal		381		396		

Ten eerste vonden we moppen over nationale groepen, zoals Belgen, Duitsers en Schotten. Vergelijkbaar waren de moppen over 'inheemse' minderheden, zoals de Limburgers en de Friezen. Deze moppen zijn voornamelijk gebaseerd op internationaal bekende stereotypescripts zoals domheid, of zijn woordgrappen over afwijkend of bijzonder taalgebruik. Zoals tabel 1 laat zien zijn deze moppen in aantal afgenomen tussen 1995 en 2012.

De tweede categorie bestaat uit zieke etnische moppen, waarin de humor bestaat uit een etnisch script gecombineerd met verwijzing naar het lijden of ongeluk van anderen. Deze categorie laat een gemengd beeld zien, waarbij één categorie moppen stabiel is (moppen over de Holocaust) en een andere categorie (moppen over Afrikaanse hongersnood) vrijwel verdwenen is.

De laatste categorie moppen gaat over etnische en raciale minderheids-groepen in Nederland. Voornamelijk Turken, Marokkanen, Surinamers en negers zijn hierbij het doelwit. Deze categorie is gestegen en was in 2012 met afstand de grootste categorie. De moppen zijn voornamelijk stereotiepe moppen, maar de scripts zijn anders dan bij de eerste categorie over nationale groepen. In de categorie over minderheidsgroepen vinden we ook 'attitudemoppen'. Hierbij wordt eerder een attitude dan een stereotype uitgedrukt, bijvoorbeeld dat alle leden van een groep zouden moeten sterven, of dat er 'te veel van zijn'. Weaver (2011) noemt dit soort moppen 'exclusionary jokes', omdat ze verwijzen naar de algemene onwenselijkheid van een groep. Hoewel sommige moppen inderdaad uitsluitend of haatdragend zijn (Billig 2001; Oring 2003), zijn andere moppen dubbelzinniger.

We analyseren eerst de krimpende eerste en stabiele tweede categorie moppen. Daarna beschrijven we de meer dynamische categorie moppen over etnische minderheden, die tevens de meest omstreden categorie is.

3.2 Moppen over nationale groepen en 'inheemse' minderheden

In 1995 waren moppen over Belgen de meest voorkomende categorie. Belgmoppen zijn in 2012 nog steeds een grote categorie, al schreven maar half zo veel respondenten een mop over deze groep op. De moppen in deze categorie zijn weinig veranderd. Veel moppen uit 1995 worden nog steeds verteld in 2012, zoals de volgende:

Waarom neemt een Belg een mes mee in de auto? Om de bocht af te snijden.

Er lopen twee Belgen naast elkaar. Zegt de ene tegen de andere: 'Mag ik in het midden lopen?'

Vrijwel alle moppen over Belgen behoren tot het mondiale genre van domheidsmoppen. Deze zijn vaak kort, onrealistisch en gebaseerd op absurde humor of een woordgrap. Davies (1990, 2012) laat zien dat domheidsmoppen in verschillende landen gemaakt worden over een groep die vergelijkbaar is met de eigen groep, maar minder gemoderniseerd of geïndustrialiseerd. België was inderdaad het grootste deel van de twintigste eeuw minder gemoderniseerd en kosmopolitisch dan Nederland. De laatste decen-

nia is dit echter snel veranderd, maar deze verandering is (nog) niet zichtbaar in de Belgenmoppen.

Andere doelwitten in deze categorie moppen zijn Nederlanders en Duitsers. In 1995 schreef 20,6% van de respondenten een mop op over Nederlanders, in 2012 was dit slechts 3,8%. Het enige script voor moppen over Nederlanders was in 1995 de klassieke tegenhanger van domheid, gierigheid (Davies 1990). In 2012 vonden we drie moppen over gierigheid, twee over de liefde van Nederlanders voor kaas, één over voetbal en één attitudemop die ook gemaakt werd over Marokkanen. Van de respondenten die een mop over Nederlanders opschreef, identificeerde de helft zich als niet-Nederlands. Deze moppen lijken dus een rol te spelen in de context van Nederlandse interetnische relaties en bieden de kans om Nederlanders 'terug te pakken'. (Zie voor vergelijkbare bevindingen, met veel aandacht voor context en achtergrond van vertellers Meder (2001).)

Moppen over Duitsers namen ook af, van 20,4% in 1995 tot 16,7% in 2012. In 1995 verwees de helft van deze moppen naar specifieke Duitse scripts: Duits militarisme, een grote mond en attitudemoppen over Duitsers. De andere helft bestond uit zieke moppen gerelateerd aan de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust. Het is interessant dat deze moppen vaak niet over de gehele Duitse bevolking gaan, maar over een specifieke Duitser: Adolf Hitler. In 2012 was de meerderheid van de moppen over Duitsers een mop over Hitler of Tweede Wereldoorlog. Deze moppen bespreken we later.

In 2012 waren er slechts acht moppen (24% van alle unieke moppen over Duitsers) met een ander script dat de Tweede Wereldoorlog. Sommige van deze moppen zijn echter zeer populair. Een van de moppen verwijst naar de DDR, twee zijn specifiek-Duitse woordspelingen over ontlasting, de anderen zijn attitudemoppen:

Een man drinkt uit een vervuilde rivier. Een Nederlander loopt naar hem toe om hem te waarschuwen. 'Dat is giftig', zegt hij. De Duitser vraagt: 'Was?' De Nederlander antwoordt: 'Sie müssen mit zwei Händen trinken.'

Een Nederlander, Belg en Duitser mogen allemaal één wens doen waar ze in willen springen. De Nederlander roept 'hagelslag' en het zwembad zit vol met hagelslag. De Nederlander springt erin. De Belg zegt: 'bier' en springt van de duikplank in het bier. De Duitser wil springen, maar glijdt uit en roept 'Scheisse'.

De eerste mop was de populairste mop in 1995. De tweede, een etnische rivaliteitsmop ten koste van de Duitsers, was in beide jaren geliefd. Deze moppen illustreren dat de toon van (niet-Tweede Wereldoorlog)moppen over Duitsers negatief is. Duitsland is het grote en machtige buurland, maar in deze moppen komt het machtige land er slecht vanaf. Bovendien weerspiegelen Duitse attitudemoppen en de moppen over militarisme in 1995 het negatieve imago van Duitsland sinds de Tweede Wereldoorlog, waarbij het oude stereotype van Duits militarisme versterkt wordt. Tot de jaren negentig was het maken van onvriendelijke grappen over Duitsland een nationaal tijdverdrijf. Dit was ook populair onder komieken. Dit negatieve imago lijkt zeventien jaar later verdwenen. De zieke moppen laten echter zien dat de associatie van Duitsland met de Tweede Wereldoorlog niet verdwenen is.

Tot slot vonden we in beide jaren verschillende moppen over regionale minderheden en andere nationale groepen. Het moppenarsenaal in 1995 bevatte één domheidsmop over Limburgers, in 2012 werd er één woordgrap gemaakt over Friezen. Moppen over nationale groepen zijn gebaseerd op internationale bekende scripts – gierige Schotten, opschepperige Amerikanen – of zijn woordspelingen (Hoe noem je een bikini in het Russisch? Ziepoesienetniet).

De categorie van internationale en regionale moppen neemt in aantal af. Belgenmoppen hebben veel aan populariteit ingeboet en moppen over Duitsers zijn vooral zieke moppen die weinig van doen hebben met de Duitsers als etnische groep. Moppen over inheemse minderheden en andere nationale groepen vormen een kleine categorie, waarbij de moppen meestal refereren wordt aan taalkundige bijzonderheden of internationale stereotypen. Moppen over Nederlanders, ten slotte, raken steeds meer verbonden met relaties tussen etnische groepen in Nederland. Deze moppen portretteren de Nederlanders als één van de etnische groepen in Nederland.

3.3 Zieke etnische moppen

In zieke moppen⁷ gaat de humor over het lijden van anderen (Dundes 1987; Oring 1992). We vonden verschillende moppen waarin zieke humor gecombineerd is met verwijzingen naar etniciteit.

Moppen over verhongerende Ethiopiërs en Somaliërs die verwijzen naar het stereotype van extreme dunheid waren in 1995 een stuk populairder dan in 2012. In 2012 schreef maar één procent van de informanten zo'n soort mop – drie in totaal – op over Ethiopiërs. Twee Ethiopiërs moppen uit

1995 zijn in 2012 teruggekomen als moppen over ‘negers’. Deze moppen combineren een verwijzing naar dunheid en huidskleur, zoals deze:

Hoe noem je een familiefoto van een neger? Streepjescode.

Deze zieke moppen hebben meer gemeen met de rampenmoppen (‘disaster jokes’) die vaak opkomen na mediarampen, dan met andere etnische moppen. De moppen worden gemaakt over een groep die op afstand staat en waarmee de moppenvertellers weinig contact of ervaring hebben. Humorwetenschappers stellen dat deze moppen voortkomen uit twee incongruenties die inherent zijn aan mediaberichtgeving over rampen en leed (Oring 1992, Ellis 2001). Ten eerste is er het scherpe contrast tussen de intieme, nabije ervaring van televisieberichtgeving over een ramp – rechtstreeks tot in de eigen huiskamer – en de grote afstand die tegelijkertijd gevoeld wordt tot de slachtoffers: je ziet ze wel, van zeer dichtbij, maar er is geen echte relatie. Ten tweede botst de betrokken, emotionele representatie van persoonlijk drama (zoals close-upbeelden van het lijden of sterven van mensen) met de banaliteit van de media-uitingen rondom deze beelden: reclame, weerbericht, spelshows. Zieke moppen zijn doorgaans niet gerelateerd aan werkelijke sociale relaties. Ze lijken eerder een commentaar, of een poging van de moppenverteller om zich te distantiëren van de door media opgelegde emoties, en van de vervreemding die ontstaat door de clash tussen deze emotie en de omgeving waarin deze opgeroepen wordt. De hongersnoodmoppen werden inderdaad populair na grote televisie-uitzendingen waarin geld werd opgehaald voor Ethiopië (in 1984) en Somalië (in 1993).

Alhoewel er diverse rampen met veel publiciteit zijn geweest in de jaren 2000, werd geen enkele ramp voldoende geassocieerd met een etnische groep om een etnische-moppencyclus te ontwikkelen. Er waren geen grote georkestreerde mediaevenementen die aandacht vroegen voor hongersnood, wat nodig is om hongersnoodgrappen te laten voortbestaan (aan hongersnood echter geen gebrek). Afrikaanse hongersnoodgrappen zijn dus verdwenen en er zijn geen nieuwe zieke moppencycli ontstaan. We verzamelden wel twee andere ‘ge-etniceerde’ rampenmoppen. Beide gaan over vliegtuigongelukken, een klassiek onderwerp voor een rampenmop. De eerste komt uit 1995 en gaat over een vliegtuigcrash in 1989 in Paramaribo, Suriname. In 2012 vonden we een mop over de crash in 2009 van een vlucht van Turkish Airlines in Amsterdam. Beide moppen refereren aan gemediatiseerde rampen en haken aan bij bestaande etnische-moppencycli over Surinamers en Turken.

De tweede categorie van zieke moppen, met de Holocaust en Tweede Wereldoorlog als onderwerp, is constant gebleven tijdens de periode van ons onderzoek. Holocaust- en Hitlermoppen beslaan een groot deel van het moppenarsenaal over Duitsers in beide jaren en was zelfs het belangrijkste thema in 2012. Moppen over joden hebben in beide jaren uitsluitend betrekking op de Tweede Wereldoorlog. Zowel in 1995 als in 2012 vonden we geen 'klassieke' jodenmoppen over intelligentie, gierigheid, rabbijnen, grote neuzen of een uitzonderlijk persoonlijke relatie met God.

Ondanks dat de respondenten een aparte vraag over moppen over Duitsers en moppen over joden kregen, is er een grote overlap tussen deze twee categorieën. Van de 26 unieke moppen die wij in 2012 vonden over Duitsers met de Tweede Wereldoorlog als thema, werden er 7 ook genoemd als mop over joden. 20 'moppen over Duitsers' gingen niet over Duitsers, maar enkel over Hitler. Sommige moppen noemen Duitsers noch Hitler, maar refereren alleen aan joden of Auschwitz. In 7 van de 36 unieke moppen over joden had Hitler de hoofdrol. In één mop werden joden niet eens vermeld. In 1995 vonden we een vergelijkbaar patroon.

De volgende moppen – verzameld in zowel 1995 als 2012 – zijn voorbeelden van moppen over joden en Duitsers:

Wat is het beste hotel (restaurant) in de wereld? Auschwitz, het heeft wel miljoenen sterren.

Waarom heeft een douchekop elf gaten? Joden hebben maar tien vingers.

Waarom pleegde Hitler zelfmoord? Hij schrok zo van de gasrekening.

Voor onze respondenten horen Duitsers, joden en Hitler blijkbaar bij hetzelfde 'moppenuniversum'. Niet alleen Hitler en Duitsers worden tot één categorie gerekend, maar ook de overlap met joden is aanzienlijk.

De moppen over de Tweede Wereldoorlog of de Holocaust kunnen het beste uitgelegd worden als zieke etnische humor. De moppen refereren aan een bekende historische gebeurtenis waar veel aandacht voor is in de media en in dit geval ook in het onderwijs. Zieke moppen zijn niet gebaseerd op stereotiepe karakteristieken of attitudes. Traditionele stereotypemoppen over joden vonden we niet. Het is waarschijnlijk dat de meeste informanten geen directe ervaring met joden hebben, omdat de joodse populatie in Nederland klein is en grotendeels niet uiterlijk herkenbaar. Het is aannemelijker dat respondenten wel persoonlijke ervaringen heb-

ben met Duitsers, maar we zien dat de Tweede-Wereldoorlogmoppen amper naar de ‘Duitsers’ als een etnische groep refereren.

Volgens ons is deze zieke etnische humor niet te verklaren vanuit de relatie tussen de moppenverteller en het doelwit. Zieke moppen lijken weinig relatie te hebben met werkelijke etnische relaties, of met etnische vijandigheid richting joden (of Duitsers) vanuit Nederlandse middelbare scholieren. Ondanks dat eerder onderzoek heeft laten zien dat Holocaustmoppen populair zijn in antisemitische kringen (Weaver 2013), achten wij een meer algemene verklaring voor zieke etnische humor plausibeler; als reactie op specifieke mediadiscoursen. Naar onze mening zijn Holocaustmoppen, net als moppen over Afrikaanse hongersnood, een reactie op een ‘afgedwongen emotie’ door een specifiek soort publiek discours, via media en in scholen. Net als bij rampenmoppen leidt de combinatie van persoonlijke afstand en ‘verplicht gevoel’ tot ambivalentie, en soms tot opstandigheid. Zieke moppen gaan over afstand. Het is bewuste smakeloosheid: een ostentatief gebrek aan empathie op moment waar empathie welhaast verplicht is.

3.4 Moppen over etnische minderheden

De laatste categorie, moppen over etnische minderheden, is deels stabiel en deels toegenomen tussen 1995 en 2012. In beide jaren vinden we een aanzienlijke overlap tussen moppen over verschillende etnische groepen; veel scripts horen bij meer dan één groep en vaak wordt dezelfde mop over meerdere groepen verteld. Bovendien verschuiven scripts van de ene naar de andere groep. Daarom is onze analyse geordend per script of thema in plaats van per etnische groep. Onze bevindingen wijken af van andere studies naar etnische moppen, die meestal een helder beeld laten zien van gescheiden groepen met elk hun eigen script(s). Wij vinden juist een meer fluïde patroon met een grote variëteit aan scripts per groep en vage, veranderende grenzen tussen de diverse groepen.

De meest opvallende bevinding is de afname van Turkenmoppen en de toename van moppen over Marokkanen en (in mindere mate) moslims. Hoewel nog steeds de meeste respondenten een mop over Turken opschreven, daalde het percentage van 70,2% naar 41,0%. Het percentage dat een mop over Marokkanen kende, steeg van 2,0% naar 28,2%. Daarnaast vonden we een afname van moppen over Surinamers en een toename van moppen over Antillianen.

Deze veranderingen weerspiegelen veranderingen in de etnische hiërarchie in Nederland. In 1990 waren Turken de zichtbaarste en bekendste groep van de diffuse groep voormalige gastarbeiders uit mediterrane moslimlanden. Bovendien waren Turken de minderheidsgroep met de laagste

status (Verkuyten et al. 1996). Sindsdien is het publieke beeld van Turken en Marokkanen sterk veranderd. Marokkanen worden tegenwoordig vooral geassocieerd met hoge (straat)criminaliteitscijfers, de islam (en daarmee islamitisch fundamentalisme) en een achterblijvende 'integratie' in de Nederlandse samenleving. Migranten met Turkse wortels zijn nog steeds de grootste etnische minderheidsgroep en hoewel zij het economisch niet veel beter doen, worden ze gezien als minder problematisch. Marokkanen zijn nu de groep immigranten met de laagste sociale status (Gijsberts en Vervoort 2007: 291-292; Nievers en Andriessen 2010: 72; Andriessen et al. 2012: 243; Slootman 2015). Daarnaast worden Marokkanen vaker gezien als 'moslim' dan Turken en dat beïnvloedt de beeldvorming. In het licht van toenemende nationale en internationale angsten voor de islam, zien we ook de opkomst van moppen over moslims. Deze bespreken we later.

Met moppen over Antillianen en Surinamers zien we een vergelijkbare situatie:

Antillianen hebben Surinamers vervangen als de meest 'problematische' migrantengroep van de voormalige Caribische koloniën (Gijsberts en Vervoort 2007; Nievers en Andriessen 2010; Andriessen et al. 2012). Surinamers hadden een slecht imago in de jaren zeventig en tachtig, maar hebben nu een aanzienlijk positievere reputatie. De laagste plek in de etnische hiërarchie is overgenomen door Marokkanen en Antillianen (Gijsberts en Vervoort 2007). Hoewel Antilliaanse migranten een relatief achtergestelde economische positie hebben en oververtegenwoordigd zijn in criminaliteitscijfers, is de groep relatief klein en geografisch geconcentreerd. Dit kan het verschil verklaren in het aantal moppen over Marokkanen en Antillianen; de twee 'probleemgroepen'.

Tot slot vonden we een specifiek cluster van scripts over mensen van Afrikaanse afkomst, meestal aangeduid als 'zwarten' of 'negers', maar ook gemaakt over Surinamers en incidenteel over Antillianen.

3.5 Fysieke kenmerken

Tabel 2 toont dat een aanzienlijk deel van de moppen over etnische minderheden gaat over fysieke karakteristieken van de etnische groep.

Tabel 2 Moppen over fysieke kenmerken

		Negers/ zwarten	Surina- mers	Antil- lianen	Tur- ken	Marokka- nen	Mos- lims	Chine- zen
Donkere huidskleur	1995	26	1		4			
	2012	48	2	2		2		
Dikke lippen	1995	2	1					
	2012							
Grote penis	1995	2						
	2012							
Gekruld haar	1995	1	1					
	2012	1						
Grote neusgaten	1995							
	2012	1						
Grote billen	1995							
	2012	1						
Lichaams-/gezichtsbehering	1995				4			
	2012				5	2	2	
Gele huidskleur	1995							1
	2012							
Spleetogen	1995							1
	2012							4
Vlechten	1995							1
	2012							
<i>Totaal elke groep</i>	1995	47	23	0	85	4	0	5
	2012	65	7	7	61	58	23	10

Aantal unieke moppen; moppen met meerdere scripts zijn meerdere keren geteld.

De grootste categorie bevat moppen over stereotiepe kenmerken van personen van Afrikaanse afkomst, voornamelijk huidskleur. Deze moppen gaan meestal over 'negers' en soms over 'zwarten'. In sommige situaties vinden we dezelfde scripts en moppen bij Surinamers of (in 2012) Antillianen. De moppen hebben vaak de vorm van een klein, metaforisch raadsel waarin een fysiek kenmerk (zoals huidskleur) gelijkgesteld wordt aan voedsel (zoals drop of chocolade) of aan iets dat meer taboe is zoals uitwerpselen of schaamhaar. Deze laatste moppen hebben een vijandiger toon:

Hoe noem je twee negers in een gouden slaapzak? Een Twix. (1995, 2012)

Hoe lang kunnen negers hun poep inhouden? Negen maanden. (2012)

Terwijl het aantal moppen over zwarten constant is gebleven, zijn moppen over hun huidskleur juist toegenomen: het aantal unieke moppen is bijna verdubbeld. Andere scripts over het uiterlijk van zwarten zijn zeldzamer en vertonen geen duidelijk patroon van stijging of daling. Er zijn maar enkele langere verhalende moppen. In deze moppen zien we een combinatie van het 'kleur'-script met een ander script zoals viezigheid of attitude-moppen.

Een klein aantal moppen over fysieke kenmerken gaat over Turken (1995, 2012) en Marokkanen en moslims (2012). Ondanks het verschil in het publieke beeld en de sociale status van Turken en Marokkanen, komen dezelfde scripts voor bij beide groepen, zij het in verschillende mate. Sommige van deze moppen, voornamelijk in 1995, refereren naar een donkere (maar geen zwarte) huidskleur. Deze moppen gaan dus over raciale verschillen. Voor Turken is in het beide jaren overmatige lichaamsbehandling een belangrijk script en dit heeft met name betrekking op Turkse vrouwen.

Waarom laten Turkse jongens een snor staan? Omdat ze op hun moeder willen lijken. (1995, 2012)

Wanneer mag je een Turkse/Marokkaanse/moslim vrouw in het gezicht spugen? Als haar snor in de fik staat. (1995, 2012)

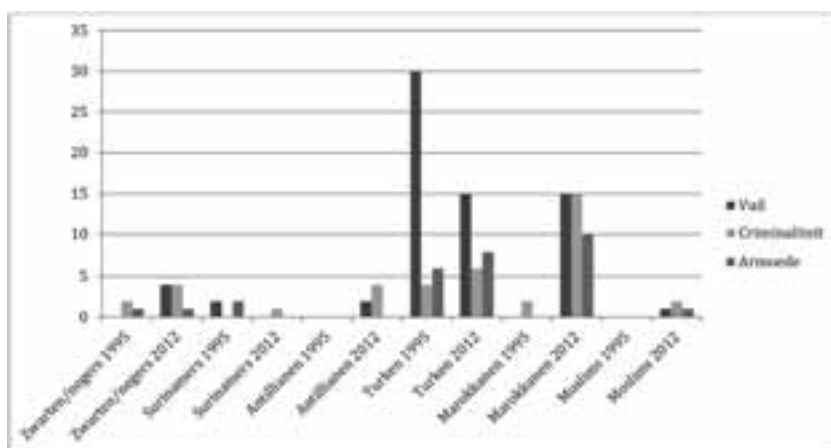
Lichaamsbehandling bij vrouwen is een taboeonderwerp, waardoor beide grappen vijandig overkomen. De tweede grap bevat daarnaast ook directe agressie. Vergeleken met de moppen over zwarten – die vaak uit een simpel, metaforisch raadsel bestaan – tonen deze moppen een gelaagder beeld waarbij vijandigheid, taboes en seksisme gecombineerd worden.

Een derde categorie binnen dit thema richt zich op de fysieke eigenschappen van Chinezen. Deze groep wordt in het algemeen gezien als onproblematisch of zelfs als 'modelminderheid', maar desondanks zijn er stereotypen over hun fysiek (Chow 2008). Moppen over Chinezen zijn schaars en lijken weinig vijandig, en gebaseerd op zeer specifieke scripts. De volgende mop combineert een raciaal script met een Nederlands stereotype en een mogelijke referentie naar Chinees toerisme:

Er staat een Chinees in de seksclub. Er komt een Nederlander langs en die zegt: 'Daar gaan je ogen van open, hè?' (2012)

3.6 Vuil, armoede en criminaliteit

Een tweede moppencluster over etnische minderheden, te zien in figuur 1, bevat de scripts vuil, criminaliteit en armoede. In 1995 kwamen deze scripts voornamelijk voor bij Turkenmoppen en in mindere mate bij zwarten en Surinamers. In 2012 zijn deze scripts nog steeds vooral verbonden met moppen over Turken, en steeds minder met zwarten en Surinamers. Tegelijkertijd komen deze scripts nu ook voor in moppen over Antillianen en vooral Marokkanen. Bovendien is er een zekere mate van overlap met moslimmoppen. Hoewel de meeste moslimmoppen woordgrappen zijn (zie later), overlapt het 'humorprofiel' van moslims deels met dat van Marokkanen.

Figuur 1 Moppen over vuil, criminaliteit en armoede

Scripts en moppen voor deze groepen zijn tot op zekere hoogte inwisselbaar, maar niet alle scripts en moppen horen evenveel bij elke groep. Het script vuil komt vooral voor in Turkenmoppen:

Wat is een Turk in de lucht? Luchtvervuiling. (1995, 2012)

Waarom moet je een Turk niet te lang in een prullenbak houden? Dan begint hij te behangen. (1995, 2012)

Hoe noem je twee containers op elkaar? Een turkenflat. (1995, 2012)

Criminaliteit wordt in het bijzonder geassocieerd met zwarten (beide jaren) en in 2012 met Antillianen, Turken, moslims en bovenal: Marokkanen.

Er zitten vijf Marokkanen in een busje. Wie rijdt er? Een politieagent. (2012)

Waarom moet je nooit lachen als een Marokkaan met een fiets wordt aange-
reden door een trein? Het kan jouw fiets zijn. (1995, 2012)

Moppen over armoede gaan even vaak over Turken als Marokkanen. Deze moppen komen in 2012 vaker voor dan in 1995. De scripts vuil en armoede worden regelmatig gecombineerd, zoals in deze mop:

Waarom zijn er geen lichten op de vuilnisbelt op vrijdagavond? Omdat Turken anders denken dat het koopavond is. (1995)

Scripts over vuil, armoede en criminaliteit zijn verbonden met sociale marginaliteit en deviantie. De moppen zijn meestal korte raadsels, maar geen woordspelingen of humoristische vergelijkingen. Deze moppen geven een weinig flatteus beeld van etnische groepen: ze leven in afvalcontainers of stelen fietsen. De verschillende scripts in dit moppencluster roepen echter verschillende associaties op. 'Vuil' is traditioneel verbonden met sociale klasse (vgl. Kuipers 2000). Het positioneert een groep als een lagere statusgroep en trekt een moreel geladen grens tussen 'ons' en 'hen' (Douglas 1966). Het armoedescript refereert ook aan lage status en sociale afstand, maar is moreel minder beladen. De twee scripts zijn niet altijd goed van elkaar te onderscheiden: winkelen of zelfs leven in vuilnisbakken kan wijzen op armoede of op vuiligheid. Moppenvertellers rekenen deze moppen meestal tot het script 'vuil', waarbij makkelijk een verbinding wordt gelegd met het vaststaande (heel oude⁸) scheldwoord 'vuile Turk'.

Het criminaliteitsscript gaat over het opzettelijk overtreden van sociale normen en wetten. Hier zien we een link met serieuze discoursen, bijvoorbeeld in mediaberichtgeving over deze etnische groepen. De overrepresentatie in criminaliteitsstatistieken van Surinamers in de jaren tachtig en negentig en van Marokkanen in recentere jaren, heeft veel media-aandacht gekregen. De moppen in dit cluster, en dan met name de moppen over criminaliteit, lijken het dichtst bij serieuze discoursen en 'frames' van deze groepen te staan: ze zijn arm, bevinden zich in de lagere klasse en zijn daardoor criminel. Bovendien zien we in 2012 een overlap tussen moppen over Marokkanen en moslims, een samenvoeging die in serieuze discoursen ook veel te zien is.

3.7 Attitudemoppen

Het volgende cluster bestaat uit attitudemoppen en vertoont een vergelijkbaar patroon als de moppen over vuil, armoede en criminaliteit. Tabel 3 laat zien dat attitudemoppen min of meer dezelfde groepen als doelwit hebben en laat eenzelfde verandering zien: ze verschuiven van Turken en in mindere mate zwarten en Surinamers in 1995, naar een min of meer gelijke verdeling over Turken en Marokkanen, met ook een paar moppen over moslims en Antillianen.

Tabel 3 Attitudemoppen

Attitude-moppen	Zwarten	Surinamers	Antillianen	Turken	Marokkanen	Moslims
1995	12	6		31	1	
2012	9	2	1	7	7	2

Aantal unieke moppen; moppen met meerdere scripts zijn meerdere keren geteld.

In tegenstelling tot andere moppen zijn deze moppen niet gebaseerd op stereotiepe eigenschappen of kenmerken. In plaats daarvan is de insteek dat sommige groepen te groot zijn, of 'dood moeten'.

Wat zijn honderd negers langs de snelweg? Een vangrail. (2012)

Wat is het verschil tussen een overreden kat en een overreden Turk? Voor de kat zijn nog remsporen te zien. (1995; 2012)

Wat is één Marokkaan op de maan? Een probleem. Wat zijn twee Marokkanen op de maan? Een groter probleem. Wat zijn alle Marokkanen op de maan? Probleem opgelost. (2012)

Deze moppen kunnen korte raadsels zijn of langere verhalen. Hoewel de toon varieert, zijn deze moppen zelden woordspelingen of luchtig. Ze hebben een vijandiger ondertoon dan de moppen die we eerder zagen. Onze bevindingen onderschrijven Weavers (2011) suggestie dat deze moppen 'uitsluitend' zijn. Wij concluderen echter niet zonder meer dat deze moppen altijd een uiting van haat zijn, zoals Billig (2001) stelt. Om dergelijke conclusies te trekken moeten we meer weten over de context en de intenties van de moppenverteller.

Verrassend genoeg zijn attitudemoppen afgenomen tussen 1995 en 2012. Omdat negatieve sentimenten over migranten juist veel gewoner zijn geworden in de Nederlandse politiek en het publieke discours (Prins 2004;

Van Reekum en Duyvendak 2012), verrastte deze daling ons. Mogelijk ligt juist in de toenemende verruwing en het idee dat 'je-moet-kunnen-zeggen-wat-je-denkt' de verklaring voor de afname van attitudemoppen. Met het verminderen van de zogenaamde 'politiek correctheid' in het etnische discours, is er misschien minder noodzaak om een negatieve attitude te vermommen als mop. Bovendien hebben attitudemoppen door deze maatschappelijke veranderingen veel van hun shockeffect verloren, waardoor ze – zeker voor adolescenten – mogelijk minder aantrekkelijk zijn dan in de jaren negentig.

Zowel attitudemoppen als moppen over vuil, criminaliteit en armoede weerspiegelen een veranderende etnische hiërarchie. Rath (2000) beschrijft in zijn werk over etnische ondernemers hoe nieuwe etnische groepen de plek innemen van groepen die omhoog bewegen in 'de etnische stoelendans'. In etnische moppen zien we eenzelfde beweging: nieuwe etnische groepen nemen de laagste plek in de moppenhiërarchie over van groepen die zijn opgeklommen. In de jaren tachtig hadden Surinaamse migranten de laagste positie. Zij waren het doelwit van attitudemoppen en moppen over criminaliteit en armoede (Jansen 1984). In de jaren negentig vervingen de Turken hen, als vertegenwoordiger van de categorie moslim/migrant/laag-inkomen, en in 2012 hebben de Marokkanen deze positie overgenomen. We zien in deze stoelendans wel een vertragingseffect; veel Surinamers behoren tegenwoordig tot de middenklasse, maar er worden nog steeds moppen over hen gemaakt, en de Marokkanenmop heeft de Turkenmop (nog) niet verdrongen. Bovendien heeft elke etnische groep net een ander profiel: Turken worden het meest geassocieerd met vuil, Marokkanen met criminaliteit en Surinamers vooral met zwartheid. Het is interessant dat ras in moppen een constante factor is blijft, in een periode dat het serieuze Nederlandse etnische discours steeds meer over cultuur en religieuze verschillen ging (Prins 2004; Van Reekum en Duyvendak 2012). Ras en vooral zwartheid zijn, deels 'ondergronds', nog steeds belangrijk in definities van Nederlanderschap (Wekker 2016). In moppen blijft dit zichtbaar, ook als het dat niet is in media of politiek discours.

3.8 Andere scripts

Tabel 4 geeft tot slot een overzicht van de andere scripts. Uit deze zeer gevarieerde tabel komen twee groepen naar voren met een relatief duidelijk profiel. Ten eerste zien we een script van 'luiheid' dat voornamelijk verbonden is aan zwarten en Surinamers. Dit oude koloniale stereotype neemt af, maar is niet verdwenen in 2012.

Tabel 4 Overige scripts

	Zwarten		Surinamers		Antillianen		Turken		Marokkanen		Moslims		Chinezen		Scripts Totaal 2012	
	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012		
Lui	3	1	6		1		3								12	2
Woordspeling	3	2	1	2	1		3		1			9		1	6	23
Discriminatie		1					5								5	1
Slimheid	1						2	1							3	1
Dun	1		1												2	0
Domheid	1			1	1		1	4	3						2	9
Vergelijking: dier							2								2	0
Afwijkende seksuele gewoontes	1						1	2	1						2	3
Accent / taal	2						1	1	1				1	3	3	5
Moslim							1								1	0
Kamelen									1			3			1	3
Vergelijking: eten							1	4							1	4
Rampenop			1					4							1	4
Religieuze kleding / hoofddoek							1								1	2
Restaurant														1	1	4
Kannibalisme													1		1	0
Terrorisme															0	0
Obama		2													0	2
Adoptie														2	0	2

	Zwarten		Surinamers		Antillianen		Turken		Marokkanen		Moslims		Chinezen		Scripts	
	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	1995	2012	Totaal 1995	Totaal 2012
Geen schoenen aan												2			0	2
Spelen met stereotype		1								1					0	2
Beledigen Allah											1				0	1
Gierigheid		1													0	1
Werkloos										1					0	1
Eet geen varkensvlees										1					0	1
Onduidelijk	3		3				2			1					8	1
Totaal per groep	15	8	12	3	0	3	19	19	2	12	0	21	4	8	52	74

Aantal unieke moppen; moppen met meerdere scripts zijn meerdere keren geteld.

De tweede groep met een duidelijk profiel zijn moslims. In de strikte zin van het woord is dit een religieuze groep, maar moslims zijn (net als joden) vaak 'ge-etniciseerd' in het Nederlandse publieke discours. Er is een overlap tussen moppen over moslims en over Marokkanen, maar er zijn ook enkele aparte moslimmoppen.

Er staat een groepje kinderen met elkaar voor in de ingang van een gebouw. Zegt de leraar tegen de leerlingen: 'Let op jongens, da'lijk loop ik naar binnen, trek aan het touwtje en dan ontploft het hele gebouw. Maar let goed op, ik doe het maar een keer voor!'

Hoe noem je het tapijt dat in de moskee ligt? Islaminaat.

Moppen over moslims zijn een nieuw genre. Sommige verwijzen naar terrorisme of religieuze symbolen zoals de hoofddoek. Het grootste deel van de moppen zijn echter woordgrappen, zoals de tweede mop, die vrij onschuldig lijken en overeenkomsten vertonen met Belgenmoppen. Kuipers (2006a) vond dat de eerste moppen in een nieuw genre meestal woordgrappen zijn. Dit signaleert een groeiend 'humoristisch potentieel' van een specifieke categorie, en ontwikkelt zich over tijd naar een complexer moppenrepertoire. De milde absurditeit van deze moppen verschilt sterk van het serieuze discours over moslims. Dat serieuze discours, ook in de publieke sfeer, gaat over achterlijkheid, 'anders zijn' en onwenselijke aanwezigheid, en lijkt daarmee eerder verwant aan de attitudegrappen.

Daarnaast toont tabel 4 een breed scala aan scripts met uiteenlopende onderwerpen; van sociale gebreken en eigenaardigheden tot stomheid en incest. Ook geeft het een overzicht van minder beladen eigenschappen van elke groep: Turken eten kebab, Chinezen hebben een eigen restaurant, Marokkanen dragen geen schoenen in de moskee. Er zijn ook moppen waarbij de rollen worden omgedraaid en gediscrimineerde groepen moppen maken over Nederlanders, er zijn referenties naar Obama en veel moppen zijn gebaseerd op woordspelingen en verwijzingen naar accenten.

Deze tabel toont een ander beeld dan bestaand onderzoek naar etnische humor, waarin meestal een netjes schema wordt gepresenteerd met een beperkte hoeveelheid scripts voor elke groep. Wij vinden juist een clustering van scripts rondom de meest beladen groepen. Dit wijst op een zekere autonomie en traagheid in het moppenuniversum: als een groep eenmaal gevestigd is als moppengroep, dan worden meer en meer scripts aan deze groep gekoppeld. Dan is hun eten, hun accent en zelfs hun vliegtuigongeluk opeens 'grappig', hun namen en hun taal worden onderwerp

van woordspelingen en woordgrapjes. Als er nieuwe moppen toegevoegd worden, wordt hun humoristische imago versterkt. De vraag is nu in hoeverre dit per se denigrerend en beledigend is. Met andere woorden: hoe serieus moeten we zo'n humoristisch imago nemen?

4 Discussie en conclusie

Hoe hangen etnische grappen samen met etnische verhoudingen en 'serieuze' discoursen? In dit artikel probeerden wij deze vraag te beantwoorden door te kijken naar twee moppencorpora, verzameld op bijna identieke wijze, in 1995 en 2012. Op deze manier konden we veranderingen in kaart brengen in een berucht vluchtig genre: de mop.

Ons onderzoek laat zien dat moppen weliswaar een scherp, overdreven beeld geven, maar tegelijkertijd ook een afspiegeling vormen van relaties tussen moppenvertellers – voornamelijk autochtone Nederlanders – en de groepen waarover moppen circuleren. De 'anderen' zoals verbeeld in moppen zijn dom, achtergebleven, zwart/donker/geel, vies, crimineel, arm en islamitisch, met merkwaardige eetgewoonten en allerlei andere rare gebruiken. De Nederlanders verschijnen daardoor, bij implicatie, als slim, modern, wit, schoon, hardwerkend, rijk en seculier. De 'moppenlogica' leidt hierbij tot vertekening en overdrijving. Een mondeling genre vereist simpelheid en herkenbaarheid; humor draait om overdrijving, vertekening, en soms een snufje agressie. Etnische moppen vormen daarmee een, weinig flatterende, lachspiegel van de Nederlandse identiteitspolitiek.

Wij vonden drie categorieën moppen met een eigen dynamiek. Moppen over nationale groepen en regionale minderheden nemen af. Het is makkelijker om identiteitskwesaties te projecteren op nabije en herkenbaar 'andere' groepen, als die eenmaal bij de hand zijn, dan op Belgen of Schotten die je zelden ziet. In zekere zin waren Belgenmoppen een verlegenheidsoplossing in een homogene natie. Waar inheemse minderheden beschikbaar zijn, worden zij het doelwit van domheidsmoppen. De moppen over etnische minderheden, daarentegen, nemen toe en zijn constant in verandering. We vonden een verbluffende variatie aan scripts: opkomend, afnemend, verschuivend van een groep naar een andere, meestal in vertraagde reactie op maatschappelijke verschuivingen. We zagen ook nieuwe grappen ontstaan: over Antilianen, die de plaats in lijken te nemen van Surinamers, en over moslims wiens 'humorprofiel' overlapt met Marokkanen, maar aanzienlijk minder met de even islamitische Turken.

De 'zieke' grappen staan relatief los van daadwerkelijke etnische relaties

(hoewel ze soms worden ingezet als uiting van etnische agressie). Deze categorie vereist een etnisch geladen mediaverhaal over rampspoed en leed. De Tweede Wereldoorlog was zo'n verhaal. Maar in dit tijdperk van mediafragmentatie worden zulke gedeelde verhalen steeds zeldzamer. Mogelijk is deze humor ook 'verhuisd' naar online *memes* (vgl. Kuipers 2006b, Shifman 2013).

De door ons gebruikte methode – moppencorpora verzameld onder middelbare scholieren – maakte het mogelijk om een goed beeld te krijgen niet alleen van de inhoud, maar ook van de verspreiding van deze moppen. Met moppenboekjes of online moppenfora waren we juist de hardere etnische grappen nooit op het spoor gekomen. Doordat we met vragenlijsten hebben gewerkt, kunnen we echter weinig zeggen over de context waarin deze grappen verteld en gedeeld worden. Daardoor weten we bijvoorbeeld weinig over de manier waarop deze grappen functioneren in alledaagse etnische verhoudingen, bijvoorbeeld op scholen. De steekproef is bovendien relatief beperkt. Door onderzoek te doen naar middelbare scholieren, en door hen expliciet naar moppen te vragen, is het mogelijk dat we de hoeveelheid moppen overschatten. Misschien worden sommige soorten moppen in de praktijk weinig verteld. Tot slot hebben we in dit artikel weinig aandacht besteed aan de stijl en retoriek van de moppen. We hebben vooral gekeken naar scripts en de algemene 'toon' van de moppen. Het materiaal nodigt uit tot een meer diepgaande analyse van stijl, formulering, en retoriek. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn om te kijken naar stilistische variaties tussen verschillende versies van dezelfde unieke mop.

Ons onderzoek laat vooral zien dat de relatie tussen etnische humor en etnische relaties complex is en sterk varieert. Deels komt dit door de aard van verschillende soorten humor: absurdistische woordspelingen hebben een andere functie dan harde attitudegrappen of zieke humor. Maar het komt vooral door de variatie in etnische relaties. Verschillende typen moppen horen bij verschillende soorten relaties, en verhouden zich anders tot serieuze etnische discoursen. Hierdoor kunnen we nooit komen tot een alomvattende theorie, één algemeen geldende interpretatie, en daarmee ook: één oordeel, over etnische humor.

Dit maakt discussies over de vraag hoe 'serieus' etnische humor moet worden genomen ook zo ingewikkeld. Eerdere studies over etnische humor keken vaak naar specifieke soorten humor, en generaliseerden vandaar over humor als onschuldig spel (zoals Davies), nauwelijks verhuuld racisme (zoals Weaver), of sterk contextgebonden (zoals Lockyer en Pickering, Oring of Shifman). Wij laten op basis van een groot aantal etnische moppen zien dat de onderlinge variatie te groot is om zulke uitspraken te doen.

Op basis van onze inventarisatie van Nederlandse moppen kunnen we vaststellen dat de 'serieusheid' van etnische grappen varieert op twee dimensies. Allereerst verschillen moppen sterk in hun relatie met etnisch conflict of sociale uitsluiting. Attitudemoppen horen bijvoorbeeld bij moeizame, vijandige of sterk ongelijke relaties. Ze worden consequent verteld over de groep met de laagste status in de etnische hiërarchie, en in de jaren negentig over Duitsers, wiens publieke imago toen sterk verbonden was met de Tweede Wereldoorlog. Juist in dat licht is het interessant dat etnische attitudegrappen afgenomen zijn. Mogelijk verliezen ze hun aantrekkingskracht als het serieuze etnische discours ook ruimte biedt voor etnische vijandigheid. Grappen over vuil en armoede hangen ook nauw samen met lage sociale status. Moppen over domheid of taal horen bij relaties met een veel minder scherp randje. En zieke moppen hebben überhaupt weinig verband met 'echte' maatschappelijke verhoudingen.

Interessant genoeg hangen de moppen over fysieke eigenschappen, ofwel de 'raciale grappen' niet direct samen met vijandigheid, conflict of lage status. Ze overleefden de opwaardering van het imago van Surinamers, en worden ook verteld over de Chinese 'modelminderheid'. Ras heeft in het Nederlandse etnische landschap een curieuze positie: niet een-op-een verbonden met sociale status of uitsluiting, maar blijvend aanwezig als een meer diffuse categorie van 'erbij horen' en 'anders zijn'. M'Charek et al. (2014) noemden ras een 'absent presence': niet aanwezig, maar ook niet-aanwezig. Juist in zo'n constellatie kunnen moppen fungeren als een cultureel 'archief' (Wekker 2016), waar scripts bewaard blijven ook als het publieke discours vooral gaat over cultuur, identiteit en religie.

De tweede dimensie waarop moppen kunnen variëren in 'serieusheid' is de hardheid van een grap, of een heel corpus aan grappen. Niet alle scripts zijn even vijandig of grensoverschrijdend: vuilheid of een voorliefde voor incest is erger dan domheid of een accent (althans in Nederland, dit is ongetwijfeld cultuurbepaald). Dit heeft te maken met de zwaarte van de morele transgressie, ofwel: hoe taboe is het thema van de grap? Een vergelijking van huidskleur met ontlasting is erger dan met chocolade. Sommige moppencycli combineren bovendien verschillende 'harde' scripts, vaak in dezelfde mop. Dit maakt een mop snel serieuzer. Vooral Turkenmoppen bevatten vaak zulke 'gestapelde' scripts. De ervaren 'hardheid' van moppen hangt bovendien samen met de mate van realisme versus absurditeit of speelsheid. De 'domheid' van Belgen of Limburgers is woordspelig en absurdistisch, en doet daardoor kinderlijk en vriendelijk aan. Ook veel van de raadseltjes over zwarte huidskleur hebben een dergelijke speelse toon.

Deze tweede dimensie – hardheid – is duidelijk genoeg bij het horen of lezen van de moppen, maar leidt tot intrigerende vragen. Waarom zijn moppen over moslims, duidelijk de meest besproken en gestigmatiseerde groep in het publieke debat, vooral gebaseerd op onschuldige woordspelingen? Waarom vinden we meer attitudemoppen over zwarten dan over Marokkanen? Hoe verklaren we dat moppen over Turken zo hard zijn, terwijl onderzoek laat zien dat Turkse Nederlanders sterk zijn gestegen in de etnische hiërarchie? Een mogelijke verklaring is de inertie van moppencycli: ze veranderen trager dan de samenleving, vooral in dynamische tijden. Dit geldt misschien wel voor alle populaire cultuur.

Een onderzoek naar het gebruik van etnische moppen in de praktijk zou op deze kwestie meer licht kunnen werpen. Misschien zijn sommige moppen weliswaar algemeen bekend, maar worden ze weinig verteld, terwijl over andere groepen weinig moppen zijn die juist vaak verteld worden. Mogelijk verschilt de inbedding in alledaagse conversatie sterk. Hierdoor kunnen ‘speelse’ grappen soms juist hard aankomen. De Zwarte-Pietdiscussie laat zien dat een langdurige, consistente blootstelling aan een culturele traditie die vaak beschouwd wordt als speels en niet-serieus, juist door de alomtegenwoordigheid uiteindelijk op veel weerstand stuit. Tegelijkertijd is het juist de speelsheid van Zwarte Piet die maakt dat anderen weinig begrip hebben voor deze weerstand. Bezwaren tegen harde humor snapt iedereen. Speelse humor is minder eenduidig beledigend, maar verspreidt zich daardoor wel makkelijk door brede lagen van de samenleving.

Hoewel context veel uitmaakt, laat deze studie zien dat de analyse van moppen op een geaggregeerd niveau veel inzicht biedt, zowel in de dynamiek van etnische humor, als in de werking van etnische discoursen. Wij laten zien dat etnische moppen in het algemeen een relatie hebben met bestaande etnische relaties en discoursen. Moppen weerspiegelen niet alleen etnische discoursen, maar verspreiden en versterken deze ook. Tegelijkertijd laat onze studie de relatieve autonomie zien van het ‘moppenveld’. Er is geen een-op-eenrelatie tussen moppen en etnische discoursen. Moppen zijn inert: ze weerspiegelen zorgen en relaties die in de samenleving als geheel hun relevantie goeddeels verloren hebben. Moppen vertekenen, en geven een overdreven en weinig flatteus beeld van de Nederlandse samenleving. Maar in dit vertekende beeld zien we de contouren van het tumultueuze Nederlandse etnische landschap aan het begin van de 21^e eeuw.

Noten

1. www.nrc.nl/nieuws/2013/11/20/gordons-humor-valt-slecht-over-de-grens-racistisch-arrogant-en-verre-van-grappig-a1429577. [geraadpleegd 5 september 2016]
2. www.bbc.co.uk/news/world-europe-25668275. 10 januari 2014. [geraadpleegd 5 september 2016]
3. duitslandinstituut.nl/artikel/16131/chronologie-affaire-bohmermann [geraadpleegd 5 september 2016]
4. www.lemonde.fr/attaque-contre-charlie-hebdo/; www.bbc.com/news/world-europe-30708237 [geraadpleegd 5 september 2016]
5. We gebruiken de woorden 'zwarten' en 'negers' omdat deze termen gebruikelijk zijn in moppen – een genre dat gekenmerkt wordt door onsubtiel en controversieel taalgebruik.
6. Zie www.verhalenbank.nl/. De moppen die in 1995 zijn verzameld, zijn opgenomen in deze database.
7. 'Zieke humor' is onze vertaling van het gangbare Engelse 'sick humor'. In het Nederlands heet dit ook wel 'zwarte humor', maar dit leek ons in de context van dit artikel wat verwarrend.
8. De associatie van vuilheid met Turken bestond al lang voor de komst van Turkse gastarbeiders (zie Kuipers 2000).

Literatuur

- Andriessen, I., E. Nievers, L. Faulk en J. Dagevos (2012) Ethnic discrimination on the Dutch labor market: Its relationship with job characteristics and multiple group membership. *Work and Occupations*, 39(3): 237-269.
- Billig, M. (2001) Humor and hatred: The racist jokes of the Ku Klux Klan. *Discourse and Society*, 12 (3): 267-289.
- Billig, M. (2005) *Laughter and Ridicule: Towards a Social Critique of Humour*. London: Sage.
- Chow, Y. (2008) Martial arts film and Dutch-Chinese masculinities: Smaller is better. *China Information*, 22(2): 331-359.
- Davies, C. (1990) *Ethnic Humor Around the World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Davies, C. (1998) *The Mirth of Nations*. New Brunswick: Transaction.
- Davies, C. (2012) *Jokes and Targets*. Bloomington: Indiana University Press.
- Douglas, M. (1966) *Purity and Danger*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Dundes, A. (1987) *Cracking Jokes: Studies of Sick Humor Cycles and Stereotypes*. Berkeley: Ten Speed Press.
- Durkheim, E. (1964) *The Rules of sociological method*. New York: The Free Press.
- Duyvendak, J.W. (2011) *The Politics of Home. Belonging and Nostalgia in Western Europe and the United States*. London: Palgrave MacMillan.
- Ellis, B. (2001) A model for collecting and interpreting World Trade Center disaster jokes. *New Directions in Folklore* 5. Verkregen op 10 november 2015, astro.temple.edu/~camille/wtchumor.html.
- Gijsberts, M. en M. Vervoort (2007) Wederzijdse beeldvorming. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.) *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 282-305.
- Gilota, D. (2013) *Ethnic Humor in Multiethnic America*. New Brunswick: Rutgers University Press.

- Jansen, F. (1984) Schelden op minderheden. *Hollands Maandblad*, 26: 6-15.
- Kuipers, G. (1995) *Etnische humor: een onderzoek naar de serieusheid van kwetsende grappen*. Universiteit Utrecht: doctoraalscriptie culturele antropologie.
- Kuipers, G. (2000) The difference between a Surinamese and a Turk: Ethnic jokes and the position of ethnic minorities in the Netherlands. *HUMOR*, 12(2): 141-175.
- Kuipers, G. (2006a) *Good Humor Bad Taste: A Sociology of the Joke*. Berlin: De Gruyter.
- Kuipers, G. (2006b) The social construction of digital danger. *New Media & Society*, 8(3): 379-400.
- Kuipers, G. (2011) The politics of humour in the public sphere: Cartoons, power and modernity in the first transnational humour scandal. *European Journal of Cultural Studies*, 14(1): 63-80.
- Labrador, R. (2004) 'We can laugh at ourselves'. Hawai'i ethnic humor, local identity and the myth of multiculturalism. *Pragmatics*, 14(2).
- Lewis, P., C. Davies, G. Kuipers, R. Martin, E. Oring en V. Raskin (2008) The Muhammad Cartoons and Humor Research: A collection of essays. *HUMOR: International Journal of Humor Research*, 21(1): 1-46.
- Lockyer, S. en M. Pickering (2005) The ethics and aesthetics of humour and comedy. In: S. Lockyer and M. Pickering (red.) *Beyond a Joke: The Limits of Humour*. London: Palgrave, 1-24.
- M'charek, A., K. Schramm en D. Skinner (2014) Technologies of belonging. The absent presence of race in Europe. *Science, Technology & Human Values*, 39: 459-467.
- Meder, T. (red.) (2001) 'Er waren een Marokkaan, een Turk en een Nederlander...' *Volkkundige en taalkundige opstellen over het vertellen van moppen in de multiculturele wijk Lombok*. Amsterdam: IISG.
- Nievers, E. en I. Andriessen (2010) *Discriminatiemonitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Oring, E. (1992) *Jokes and Their Relations*. Louisville: University of Kentucky Press.
- Oring, E. (2003) *Engaging Humor*. Urbana: University of Illinois Press.
- Prins, B. (2004) *Voorbij de onschuld. Het debat over immigratie in Nederland*. Amsterdam: Van Genneep.
- Purcell, D., M. Scott-Brown en M. Gokmen (2010) Achmed the dead terrorist and humor in popular geopolitics. *GeoJournal*, 75(4): 373-385.
- Rath, J. (2000) A game of ethnic musical chairs? Immigrant businesses and the formation and succession of niches in the Amsterdam economy. In: S. Body-Gendrot en T. Mariniello (red.) *Minorities in European Cities. The Dynamics of Social Integration and Social Exclusion at the Neighbourhood Level*, Houndmills: Macmillan, 26-43.
- Reekum, R. van en J.W. Duyvendak (2012) Running from our shadows: The performative impact of policy diagnoses in Dutch debates on immigrant integration. *Patterns of Prejudice*, 46(5): 445-466.
- Shifman, L. (2013) *Memes in digital culture*. Cambridge: MIT Press.
- Shifman, L. en E. Katz (2005) 'Just call me Adonai'. A case study of ethnic humor and immigrant assimilation. *American Sociological Review*, 70(5): 843-859.
- Slootman, M. (2015) Substantive signifiers? Ethnic and religious identifications among second-generation immigrants in the Netherlands. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 23: 572-590.
- Venbrux, E. en T. Meder (1995) The false teeth in the cod. A legend in context. *Contemporary Legend*, 5: 115-131.
- Verkuyten, M., L. Hagendoorn en K. Masson (1996) The ethnic hierarchy among majority and minority youth in het Netherlands. *Journal of Applied Social Psychology*, 26(12): 1104-1118.
- Weaver, S. (2010) Liquid racism and the Danish Prophet Muhammad cartoons. *Current Sociology*, 58(5): 675-692.

- Weaver, S. (2011) Jokes, rhetoric and embodied racism: a rhetorical discourse analysis of the logics of racist jokes on the internet. *Ethnicities*, 11(4): 413-435.
- Weaver, S. (2013) A rhetorical discourse analysis of online anti-Muslim and anti-Semitic jokes. *Ethnic and Racial Studies*, 36(3): 483-499.
- Wekker, G. (2016) *White Innocence. Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham/London: Duke University Press.

Over de auteurs

Giselinde Kuipers is hoogleraar cultuursociologie aan de Universiteit van Amsterdam en afdelingsvoorzitter van de afdeling Sociologie. Ze heeft veel gepubliceerd over humor – waaronder het boek *Good Humor, Bad Taste. A Sociology of the Joke*, gebaseerd op haar promotieonderzoek – en over populaire cultuur, media en culturele globalisering. Daarnaast werkt ze als hoofdonderzoeker aan haar ERC-project *Towards a comparative sociology of beauty*.

E-mail: g.m.m.kuipers@uva.nl

Barbara van der Ent heeft recent de research master Social sciences aan de Universiteit van Amsterdam afgerond en was werkgroepdocent bij verschillende vakken van de bachelor Sociologie. Als stagiaire was zij betrokken bij meerdere onderzoeken van het Sociaal en Cultureel Planbureau naar etnische verhoudingen en discriminatie. Barbara heeft de ambitie om in de toekomst te promoveren.

E-mail: b.j.vanderent@uva.nl